1 WSTĘP

Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (IB PAN) obchodzi 60-lecie swego istnienia. W ciągu tego długiego czasu następowały liczne zmiany w strukturze organizacyjnej, przybywało lub ubywało pracowników, powiększały się zasoby wykorzystywanej powierzchni. Zawsze jednak jasno określona była tematyka badawcza, która rozwijała się z pojawianiem nowych kierunków, metod i nowych możliwości, nadążając za światowymi trendami. Obchody 60-lecia są dobrym momentem dla podsumowania osiągnięć naukowych, czego najlepszym wyrazem i dokumentacją jest zestawienie wszystkich publikacji pracowników Instytutu w formie dwuczęściowej *Bibliografii* obejmującej okres od jego powstania do 2012 roku. Szczegółowe informacje dotyczące poszczególnych jednostek wewnętrznych IB PAN znajdują się w rozdziałach niniejszej książki i zawierają ich historię oraz przegląd badań i osiągnięć.

Początkowy, kilkuletni okres istnienia Instytutu, zwanego w latach 1953–1956 Zakładem Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, był czasem poszukiwania i formowania zakresu zagadnień, którymi ta jednostka miałaby się zajmować. Niestety informacje z tego okresu są niepełne lub niedokładne. Nie przywiązywano wówczas specjalnej uwagi zarówno do gromadzenia późniejszych archiwaliów dotyczących całej jednostki, jak i do formalnego zatrudniania pracowników, którzy w tym pierwszym okresie rekrutowani byli głównie z spośród naukowców Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego i Państwowego Instytutu Geologicznego. Często byli oni równocześnie pracownikami innych instytucji, a w IB PAN zatrudnieni byli na pracach zleconych bądź części etatów. Brak archiwum z prawdziwego zdarzenia, ograniczone możliwości kopiowania dokumentów, jak również i czas zrobiły swoje. Dzisiaj z tego okresu mamy fragmentaryczne informacje, do których należy podchodzić z ograniczonym zaufaniem, a niekiedy brak jest jakiejkolwiek dokumentacji.

MISJA

Ideą profesora Władysława Szafera było powołanie odrębnej od Uniwersytetu instytucji, która byłaby odpowiedzialna za prowadzenie badań w zakresie poznawania flory polskiej i zdolnej do przygotowania pełnej informacji o jej zasobach. Brak obciążenia pracowników

zajęciami dydaktycznymi miał doprowadzić, w zamyśle Profesora, do szybkiej realizacji podstawowego celu, jaki miał realizować Instytut Polskiej Akademii Nauk.

Z początkiem lat 70. ubiegłego wieku rozpoczęto stopniową zmianę profilu tematyki badań dominującego w ciągu pierwszych 20 lat (florystyka, geografia roślin, fitosocjologia). Zgodnie z zaleceniami PAN większy nacisk miał być położony na rozwój w szerszym zakresie badań nad roślinami niższymi. W planach pojawiły się też zagadnienia dotyczące ekologii gatunków i zbiorowisk roślinnych oraz prace taksonomiczne. Później szeroko rozwijane były badania zanieczyszczenia środowiska związanego z emisjami przemysłowymi i szybkim rozwojem transportu.

Dzisiaj Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk jest nowoczesną placówką naukową prowadzącą badania z systematyki ewolucyjnej, fitogeografii i geobotaniki roślin i grzybów, nad różnorodnością flor współczesnych i kopalnych oraz dotyczących ekologii teoretycznej i stosowanej. Wśród najnowszych kierunków badawczych, od kilku lat z powodzeniem rozwijane są również badania genetyczne, ze szczególnym uwzględnieniem analiz filogenetycznych i filogeograficznych.

Misja Instytutu jest jasno określona, niezmienna od wielu lat. Obok poszerzania wiedzy na temat ewolucji, systematyki i ekologii roślin naczyniowych, mszaków, glonów, grzybów, grzybów zlichenizowanych i śluzowców, do ważnych zadań należy upowszechnianie wyników wysokiej jakości badań w tym zakresie. Głównym celem badań jest poznawanie i opisywanie różnorodności biologicznej różnych grup organizmów, wykrywanie i wyjaśnianie dróg migracji, procesów odpowiedzialnych za dynamikę geograficznego rozmieszczenia organizmów czy ewolucyjnych mechanizmów powstawania nowych taksonów. Są to zagadnienia o kluczowym znaczeniu dla wiedzy na temat otaczającego nas świata organizmów żywych. Mają one charakter nauk podstawowych i są prowadzone na poziomie populacyjnym, osobniczym i genetycznym. Służyć mają nie tylko do rejestrowania zmian następujących w czasie i przestrzeni, ale mają też dostarczać nowej wiedzy na temat biologii i ekologii roślin i grzybów oraz wyznaczać kierunki i potrzeby ich ochrony dla zachowania unikatowych w skali globalnej pul genowych i określania perspektyw zrównoważonego gospodarowania zasobami środowiska naturalnego.

Badania paleobotaniczne, jako podstawa dla zrozumienia kształtowania się i historii współczesnych zasięgów roślin, dostarczają wiedzy dotyczącej pojawiania się i rozprzestrzeniania gatunków oraz roli zmian klimatycznych jako czynnika wpływającego na kształtowanie się roślinności w przeszłości. Badania dotyczące ekologii roślin pozwalają na określenie roli człowieka we współczesnym oddziaływaniu na szatę roślinną.

Ważną częścią misji Instytutu jest także kolekcjonowanie i przechowywanie zbiorów reprezentujących dzikie populacje roślin i grzybów dokumentujących współczesną i historyczną bioróżnorodność, w tym szczególnie kolekcji referencyjnych stanowiących podstawę opisywania nowych taksonów.

TRUDNE POCZĄTKI

Zakład Botaniki, jako **placówkę pomocniczą** Polskiej Akademii Nauk, powołano do życia Uchwałą nr 3/0/53 Sekretariatu Naukowego Prezydium Polskiej Akademii Nauk z dnia 5 października 1953 roku (Ryc. 1). Inicjatorem utworzenia Zakładu Botaniki był wybitny uczony, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego – Władysław Szafer – pierwszy dyrektor tej jednostki.

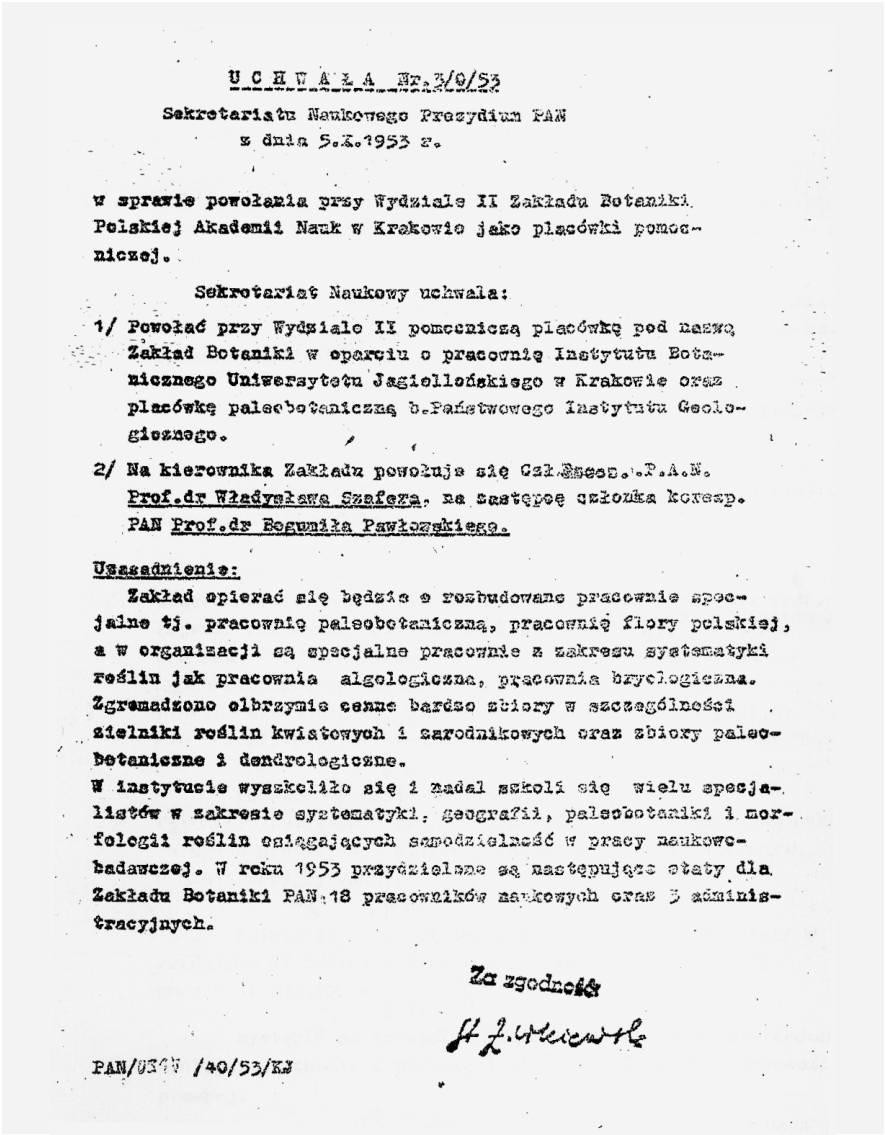

U C H W A Ł A Nr.3/0/53

Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN
z dnia 5.X.1953 r.

w sprawie powołania przy Wydziale II Zakładu Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie jako placówki pomocniczej.

Sekretariat Naukowy uchwala:

1/ Powołać przy Wydziale II pomocniczą placówkę pod nazwą Zakład Botaniki w oparciu o pracownię Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz placówkę paleobotaniczną b.Państwowego Instytutu Geologicznego.

2/ Na kierownika Zakładu powołuje się Czł.Koresp.P.A.N. Prof.dr Władysława Szafera, na zastępcę członka koresp. PAN Prof.dr Bogumiła Pawłowskiego.

Uzasadnienie:

Zakład opierać się będzie o rozbudowane pracownie specjalne tj. pracownię paleobotaniczną, pracownię flory polskiej, a w organizacji są specjalne pracownie z zakresu systematyki roślin jak pracownia algologiczna, pracownia bryologiczna. Zgromadzono olbrzymie cenne bardzo zbiory w szczególności zielniki roślin kwiatowych i zarodnikowych oraz zbiory paleobotaniczne i dendrologiczne.
W instytucie wyszkoliło się i nadal szkoli się wielu specjalistów w zakresie systematyki, geografii, paleobotaniki i morfologii roślin osiągających samodzielność w pracy naukowo-badawczej. W roku 1953 przydzielone są następujące etaty dla Zakładu Botaniki PAN: 18 pracowników naukowych oraz 5 administracyjnych.

Za zgodność

PAN/03/W /40/53/KJ

Ryc. 1. Uchwała nr 3/0/53 Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN z dnia 5 października 1953 roku w sprawie powołania Zakładu Botaniki.

Uchwała nr 29/55 z dnia 24 lutego 1955 roku zmieniła nazwę i status Zakładu Botaniki na Instytut Botaniki Polskiej Akademii Nauk z jednoczesnym powołaniem pierwszego składu Rady Naukowej i wystąpieniem o nadanie osobowości prawnej. Prezes Rady Ministrów, Józef Cyrankiewicz, zatwierdził uchwałą Prezydium Rządu nr 116/56 z dnia 5 marca 1956 roku nową nazwę jednostki i nadał jej osobowość prawną. Od tego momentu Instytut Botaniki PAN stał się **samodzielną placówką naukowo-badawczą**.

Trzecia zmiana nazwy nastąpiła w 1986 roku, kiedy na cześć inicjatora i założyciela, decyzją nr 18 Sekretarza Naukowego PAN z dnia 10.06.1986, zmieniono ją na Instytut Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

WŁADZE

Pierwszym dyrektorem (w początkowym okresie posługiwał się tytułem „Kierownik") Zakładu Botaniki był prof. Władysław Szafer (1953–1962). Do tej pory rolę tę pełniło, poza nim, sześciu profesorów: Bogumił Pawłowski (1962–1969; od początku marca do końca października 1962 roku był pełniącym obowiązki dyrektora, potem dyrektorem), Adam Jasiewicz (1969–1984), Kazimierz Zarzycki (1984–1990), Leon Stuchlik (1990–1999), Zbigniew Mirek (1999–2011) i obecnie Konrad M. Wołowski (2011→) (Ryc. 2). Najdłużej, bo przez okres 15 lat, stanowisko to piastował A. Jasiewicz. Ostatnia reorganizacja nauki przeprowadzona w 2010 roku wprowadziła zasadę ścisłego przestrzegania kadencyjności. Na mocy ustawy (Dziennik Ustaw Nr 96, poz. 619 z dnia 30 kwietnia 2010 r., art. 53.6) funkcję dyrektora instytutu PAN można pełnić tylko przez okres dwóch, 4-letnich kadencji.

Nie sposób nie wspomnieć o zastępcach dyrektorów Instytutu, którzy niosą duży ciężar prac związanych z kształtowaniem jego rozwoju naukowego. Byli nimi: prof. B. Pawłowski (1953–1962; z-ca W. Szafera), prof. J. Kornaś (1962–1965; z-ca B. Pawłowskiego), prof. Andrzej Środoń (1965–1979; z-ca B. Pawłowskiego i A. Jasiewicza), prof. K. Zarzycki (1979–1982; z-ca A. Jasiewicza), prof. Jadwiga Siemińska-Słupska (1982–1984; z-ca A. Jasiewicza), prof. Krystyna Grodzińska (1984–1990; z-ca K. Zarzyckiego), prof. Krystyna Wasylikowa (1990–1993; z-ca L. Stuchlika), prof. Marta Mizianty (1993–2011; z-ca L. Stuchlika i Z. Mirka), która urząd ten sprawowała przez pełne 18 lat. Obecnie zastępcą dyrektora ds. naukowych jest prof. Barbara Godzik (2011→).

Skład pierwszej Rady Naukowej powołanej w/w uchwałą Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN (nr 29/55 z dnia 24.02.1955 r.) obejmował kilkanaście osób, spośród których z tego dokumentu odczytać można tylko kilka nazwisk (prof. Szafer, prof. J. Jentys-Szaferowa, prof. B. Pawłowski i prof. Anatol Listowski, którego nazwisko nie pojawia się jednak w późniejszych protokołach z posiedzeń Rady). Członkami Rady Naukowej IB PAN, od pierwszego jej składu, byli samodzielni pracownicy Instytutu oraz osoby zatrudnione poza tą jednostką, wybitni botanicy lub naukowcy reprezentujący pokrewne dyscypliny wiedzy. I tak, według protokołu z posiedzenia Rady Naukowej IB PAN z 1955 roku, członkami Rady byli: prof. Hanna Czeczottowa, prof. Zygmunt Czubiński, prof. Jadwiga Dyakowska, prof. Wacław Gajewski, prof. Tadeusz Gieruszyński, prof. Franciszek Górski, prof. Jan Kiełpiński,

Ryc. 2. Kolejni dyrektorzy Instytutu Botaniki PAN. A: prof. Władysław Szafer, B: prof. Bogumił Pawłowski, C: prof. Adam Jasiewicz, D: prof. Kazimierz Zarzycki, E: prof. Leon Stuchlik, F: prof. Zbigniew Mirek, G: prof. Konrad Wołowski.

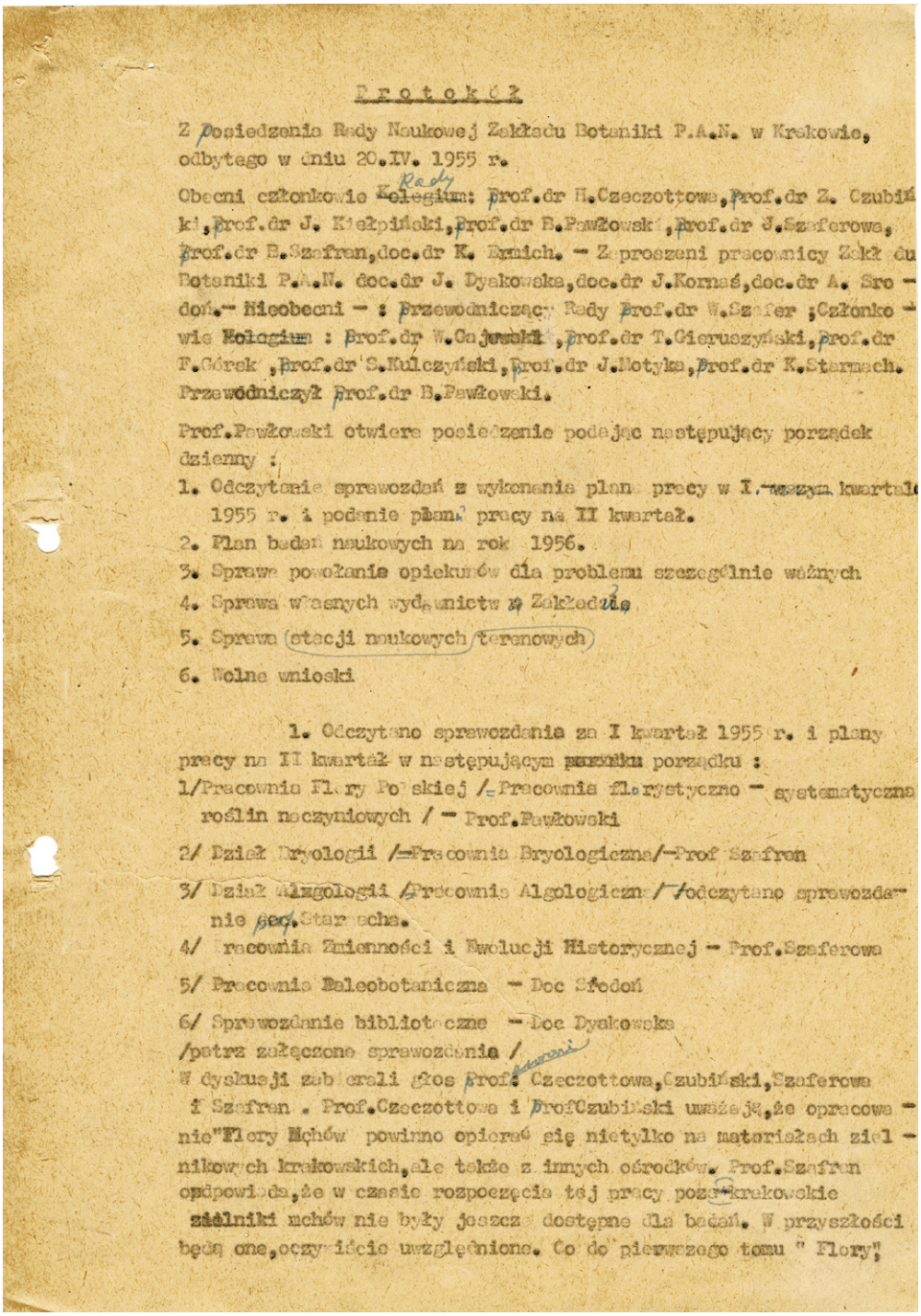

P r o t o k ó ł

Z posiedzenia Rady Naukowej Zakładu Botaniki P.A.N. w Krakowie, odbytego w dniu 20.IV. 1955 r.

Obecni członkowie Kolegium Rady: Prof.dr H.Czeczottowa, Prof.dr Z. Czubiński, Prof.dr J. Kiełpiński, Prof.dr B.Pawłowski, Prof.dr J.Szaferowa, Prof.dr B.Szafran, doc.dr K. Zimnich. — Zaproszeni pracownicy Zakładu Botaniki P.A.N. doc.dr J. Dyakowska, doc.dr J.Kornaś, doc.dr A. Środoń. — Nieobecni — : Przewodniczący Rady Prof.dr W.Szafer ; Członkowie Kolegium : Prof.dr W.Cajander, Prof.dr T.Cieruszyński, Prof.dr F.Górek, Prof.dr S.Kulczyński, Prof.dr J.Motyka, Prof.dr K.Starmach. Przewodniczył Prof.dr B.Pawłowski.

Prof.Pawłowski otwiera posiedzenie podając następujący porządek dzienny :

1. Odczytanie sprawozdań z wykonania planu pracy w I. kwartale 1955 r. i podanie planu pracy na II kwartał.
2. Plan badań naukowych na rok 1956.
3. Sprawa powołania opiekunów dla problemu szczególnie ważnych
4. Sprawa własnych wydawnictw Zakładu
5. Sprawa stacji naukowych terenowych
6. Wolne wnioski

1. Odczytano sprawozdania za I kwartał 1955 r. i plany pracy na II kwartał w następującym porządku :

1/Pracownia Flory Polskiej /=Pracownia florystyczno — systematyczna roślin naczyniowych / — Prof.Pawłowski

2/ Dział Bryologii /=Pracownia Bryologiczna/—Prof Szafran

3/ Dział Algologii /Pracownia Algologiczna/ /odczytano sprawozdanie sek. Starmacha.

4/ Pracownia Zmienności i Ewolucji Historycznej — Prof.Szaferowa

5/ Pracownia Paleobotaniczna — Doc Środoń

6/ Sprawozdanie biblioteczne — Doc Dyakowska

/patrz załączone sprawozdania/

W dyskusji zabierali głos Prof. Czeczottowa, Czubiński, Szaferowa i Szafran . Prof.Czeczottowa i Prof Czubiński uważają, że opracowanie "Flory Mchów" powinno opierać się nietylko na materiałach zielnikowych krakowskich, ale także z innych ośrodków. Prof.Szafran odpowiada, że w czasie rozpoczęcia tej pracy pozakrakowskie zielniki mchów nie były jeszcze dostępne dla badań. W przyszłości będą one, oczywiście uwzględnione. Co do pierwszego tomu " Flory",

Ryc. 3. Pierwsza strona protokołu z posiedzenia Rady Naukowej Zakładu Botaniki PAN w dniu 20 kwietnia 1955 roku.

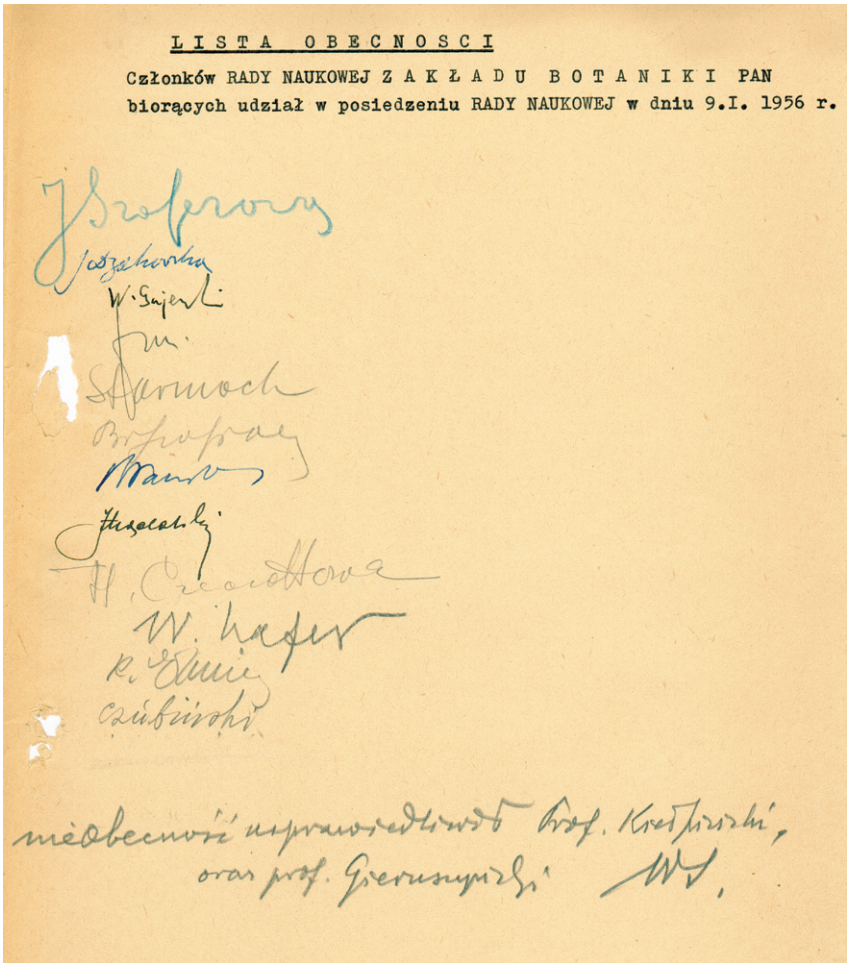

LISTA OBECNOSCI

Członków RADY NAUKOWEJ ZAKŁADU BOTANIKI PAN
biorących udział w posiedzeniu RADY NAUKOWEJ w dniu 9.I. 1956 r.

Ryc. 4. Lista obecności z posiedzenia Rady Naukowej Zakładu Botaniki PAN z dnia 9 stycznia 1956 roku.

doc. Jan Kornaś, prof. Stanisław Kulczyński, prof. Józef Motyka, prof. Bogumił Pawłowski, prof. Karol Starmach, prof. Janina Jentys-Szaferowa, prof. Władysław Szafer, prof. Bronisław Szafran i doc. Andrzej Środoń (Ryc. 3, 4). Władysław Szafer wysyłał do członków Rady odręcznie napisane zaproszenia (Ryc. 5). Udział w posiedzeniach traktowany był bardzo poważnie, a każdorazowa nieobecność była wyjaśniana pisemnie (Ryc. 6).

Pierwszym przewodniczącym Rady Naukowej IB PAN był prof. Władysław Szafer (1955–1970). W dzisiejszych czasach nie jest możliwe łączenie funkcji dyrektora i przewodniczącego Rady Naukowej. Po W. Szaferze kolejno funkcję tę pełnili: prof. B. Pawłowski (bardzo krótko, tylko w roku 1971), prof. Franciszek Górski (1972–1982), prof. Jan Kornaś (1982–1990), prof. Eugenia Poganowa (1990–1992), prof. Kazimierz Zarzycki (1993–1998), prof. Krystyna Grodzińska (1999–2002), prof. Waldemar Żukowski (2003–2006), prof. Ludwik Frey (2007–2010), a obecnie prof. Bogdan Zemanek (2011→).

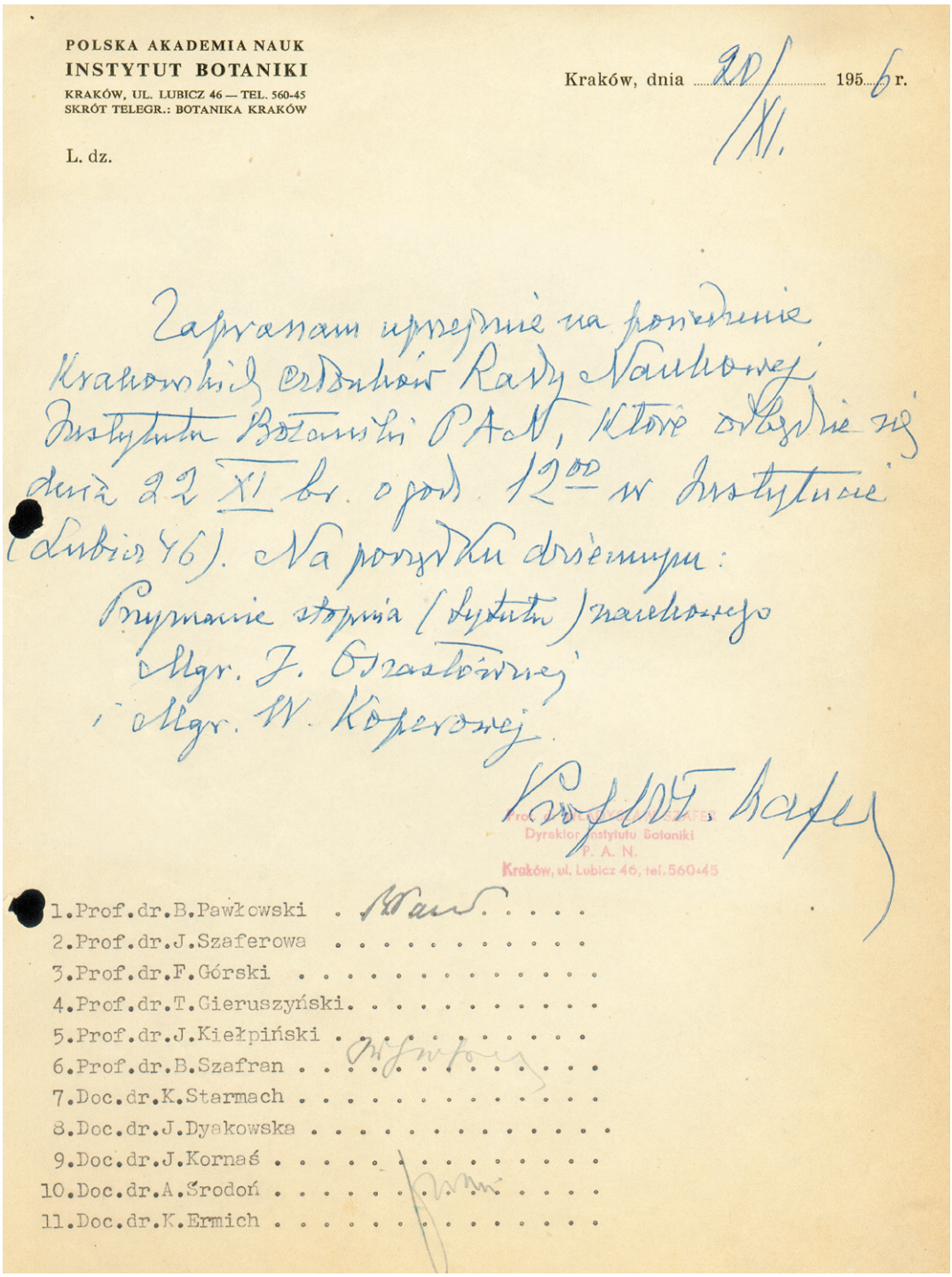

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT BOTANIKI
KRAKÓW, UL. LUBICZ 46 — TEL. 560-45
SKRÓT TELEGR.: BOTANIKA KRAKÓW

Kraków, dnia 20/XI. 1956 r.

L. dz.

Zapraszam uprzejmie na posiedzenie Krakowskich Członków Rady Naukowej Instytutu Botaniki PAN, które odbędzie się dnia 22 XI br. o godz. 12⁰⁰ w Instytucie (Lubicz 46). Na porządku dziennym:
Przyznanie stopnia (tytułu) naukowego
Mgr. J. Oszastówny
i Mgr. W. Koperowej.

Prof. Dr. Wł. Szafer
Prof. Dr. WŁADYSŁAW SZAFER
Dyrektor Instytutu Botaniki
P. A. N.
Kraków, ul. Lubicz 46, tel. 560-45

1. Prof. dr. B. Pawłowski . . . . . .
2. Prof. dr. J. Szaferowa . . . . . .
3. Prof. dr. F. Górski . . . . . .
4. Prof. dr. T. Gieruszyński . . . . . .
5. Prof. dr. J. Kiełpiński . . . . . .
6. Prof. dr. B. Szafran . . . . . .
7. Doc. dr. K. Starmach . . . . . .
8. Doc. dr. J. Dyakowska . . . . . .
9. Doc. dr. J. Kornaś . . . . . .
10. Doc. dr. A. Środoń . . . . . .
11. Doc. dr. K. Ermich . . . . . .

Ryc. 5. Zaproszenie na posiedzenie Rady Naukowej Zakładu Botaniki PAN z 1956 roku.

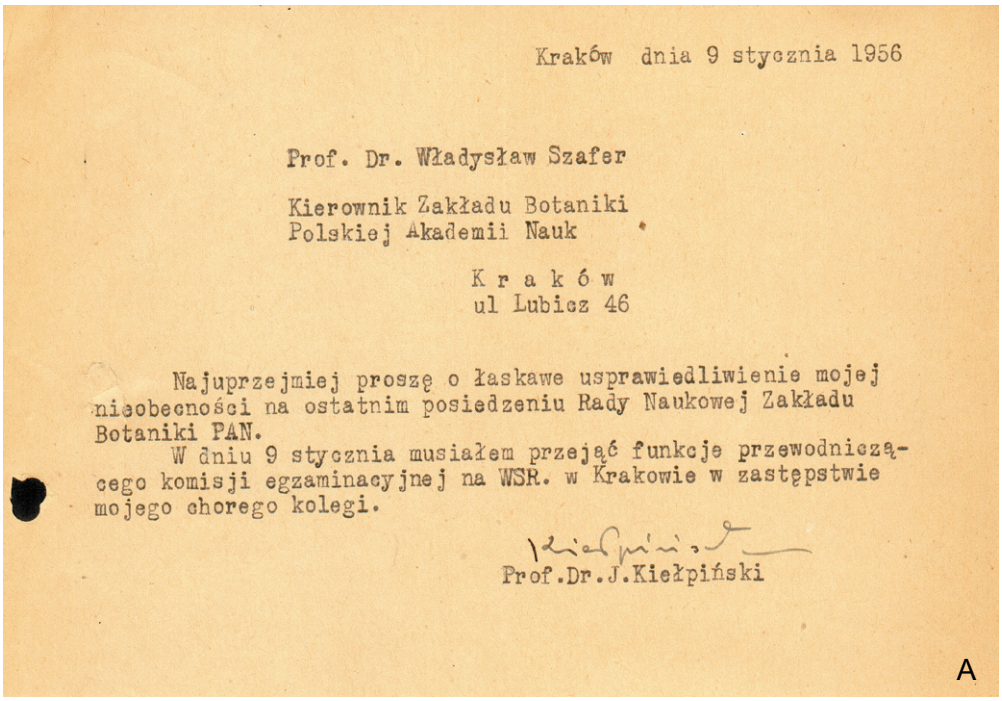

Kraków dnia 9 stycznia 1956

Prof. Dr. Władysław Szafer

Kierownik Zakładu Botaniki
Polskiej Akademii Nauk

K r a k ó w
ul Lubicz 46

Najuprzejmiej proszę o łaskawe usprawiedliwienie mojej nieobecności na ostatnim posiedzeniu Rady Naukowej Zakładu Botaniki PAN.

W dniu 9 stycznia musiałem przejąć funkcje przewodniczącego komisji egzaminacyjnej na WSR. w Krakowie w zastępstwie mojego chorego kolegi.

Kiełpiński

Prof.Dr.J.Kiełpiński

A

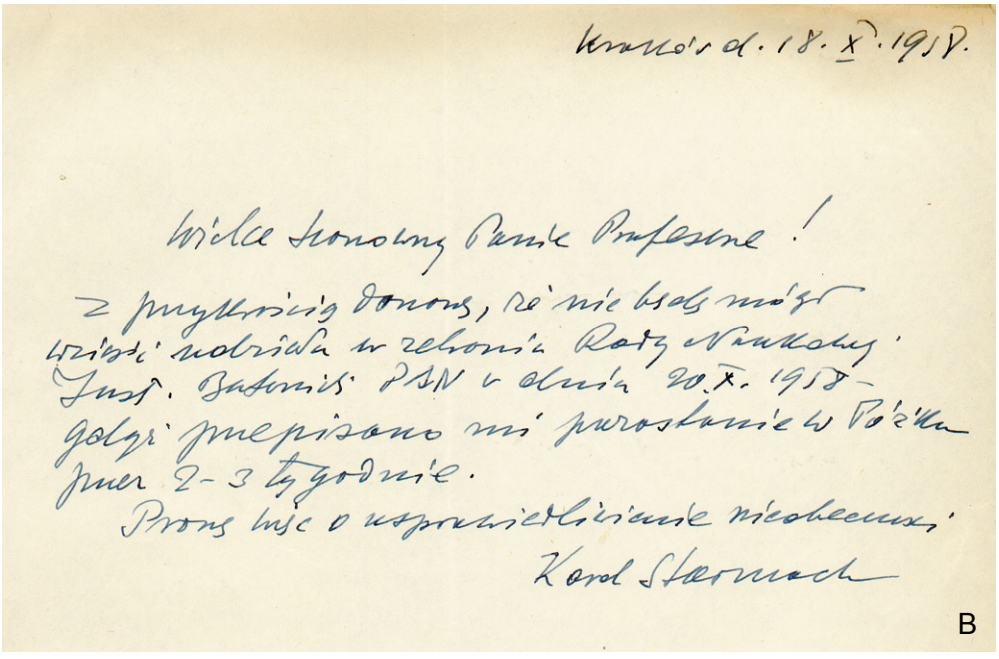

Kraków d. 18. X. 1958.

Wielce Szanowny Panie Profesorze!

Z przykrością donoszę, że nie będę mógł wziąć udziału w zebraniu Rady Naukowej Inst. Botaniki PAN w dniu 20.X. 1958 - gdyż przepisano mi pozostanie w Łóżku przez 2-3 tygodnie.

Proszę mnie o usprawiedliwienie nieobecności.

Karol Starmach

B

Ryc. 6. Usprawiedliwienia nieobecności na posiedzeniach Rady Naukowej. A: prof. Jana Kiełpińskiego, B. prof. Karola Starmacha.

PRACOWNICY

W roku 1953 przydział etatów dla Zakładu Botaniki wynosił: 18 pracowników naukowych i 3 administracyjnych. Już rok później stan osobowy zwiększył się do 22 pracowników naukowych (w tym 4 profesorów, z których 2 zatrudnionych było na połowie etatu), 2 pracowników naukowo-technicznych, 3 administracyjnych i 2 pracowników obsługi. Szereg osób w tym czasie zatrudnionych było na pracach zleconych (część na pracach zleconych przez Instytut Geologiczny), jak np. w Muzeum Paleobotanicznym (6), Bibliotece (1), w Dziale Anatomii Drewna (8), Dziale Algologii (2, w tym kierownik jednostki), Dziale Bryologicznym (2), Dziale Roślin Naczyniowych (8). W kolejnym roku w *Sprawozdaniu z działalności Zakładu Botaniki PAN za rok 1955* znajdujemy informację, iż kadra samodzielnych pracowników naukowych wynosi 10, w tym 4 na pełnym etacie i 6 na połowie. Nie zaliczono do tego grona „*Dyrektora Zakładu Prof. dr W. Szafera*, *który nie jest na etacie Zakładu Botaniki*" (Ryc. 7). Był to chyba jedyny, nie do pomyślenia w dzisiejszych realiach przypadek, gdy pełniąca obowiązki dyrektora osoba jednocześnie nie była pracownikiem tej instytucji.

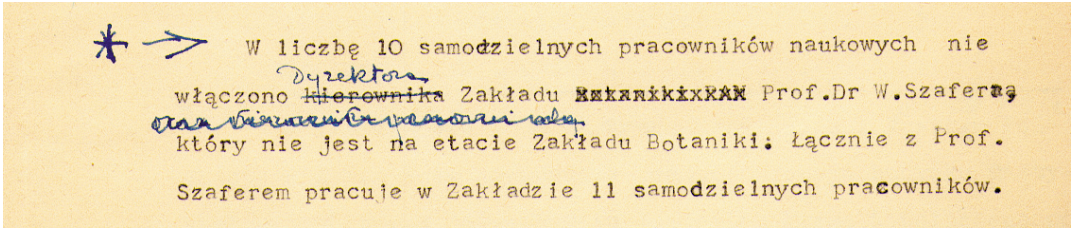
* → W liczbę 10 samodzielnych pracowników naukowych nie
włączono ~~kierownika~~ Dyrektora Zakładu ~~XXXXXXXXXXX~~ Prof.Dr W.Szafera,
~~[illegible]~~
który nie jest na etacie Zakładu Botaniki. Łącznie z Prof.
Szaferem pracuje w Zakładzie 11 samodzielnych pracowników.

Ryc. 7. Informacja ze *Sprawozdania z działalności Zakładu Botaniki PAN za rok 1955*.

Liczba pracowników od samego początku rosła: od 31 (1954), 46 (1955), 52 (1956), 67 (1957), 72 (1958), do 74 (1959) i 73 (1960). Przez kolejne 30 lat stan osobowy oscylował na poziomie około 80 pracowników. Dopiero w drugiej połowie lat 90 ubiegłego wieku liczba ta zbliżyła się do 100. W stosunku do stanu początkowego obsada pracowników naukowych podwoiła się. Na koniec 2012 roku w IB PAN pracowały 93 osoby (91,3 etatów), w tym 8 profesorów, 6 doktorów habilitowanych, 33 doktorów i 46 pracowników technicznych, administracyjnych i obsługi. Znacząco, w stosunku do pierwotnego składu, w ciągu kolejnych lat zwiększyła się liczba osób zatrudnionych na etatach technicznych i w szeroko pojętej administracji. Związane było ze stale wzrastającymi wymaganiami dotyczącymi sprawozdawczości, zarówno merytorycznej, jak i finansowej.

STRUKTURA

Z początkiem istnienia Zakładu Botaniki PAN ukształtowała się jego struktura. Trzonem były w 1954 roku trzy jednostki organizacyjne:

(*1*) Pracownia Flory Polskiej (kierownik – prof. B. Pawłowski),
(*2*) Pracownia Zmienności i Ewolucji Historycznej Roślin (kierownik – prof. Janina Jentys-Szaferowa),
(*3*) Pracownia Paleobotaniczna (kierownik – prof. Władysław Szafer).

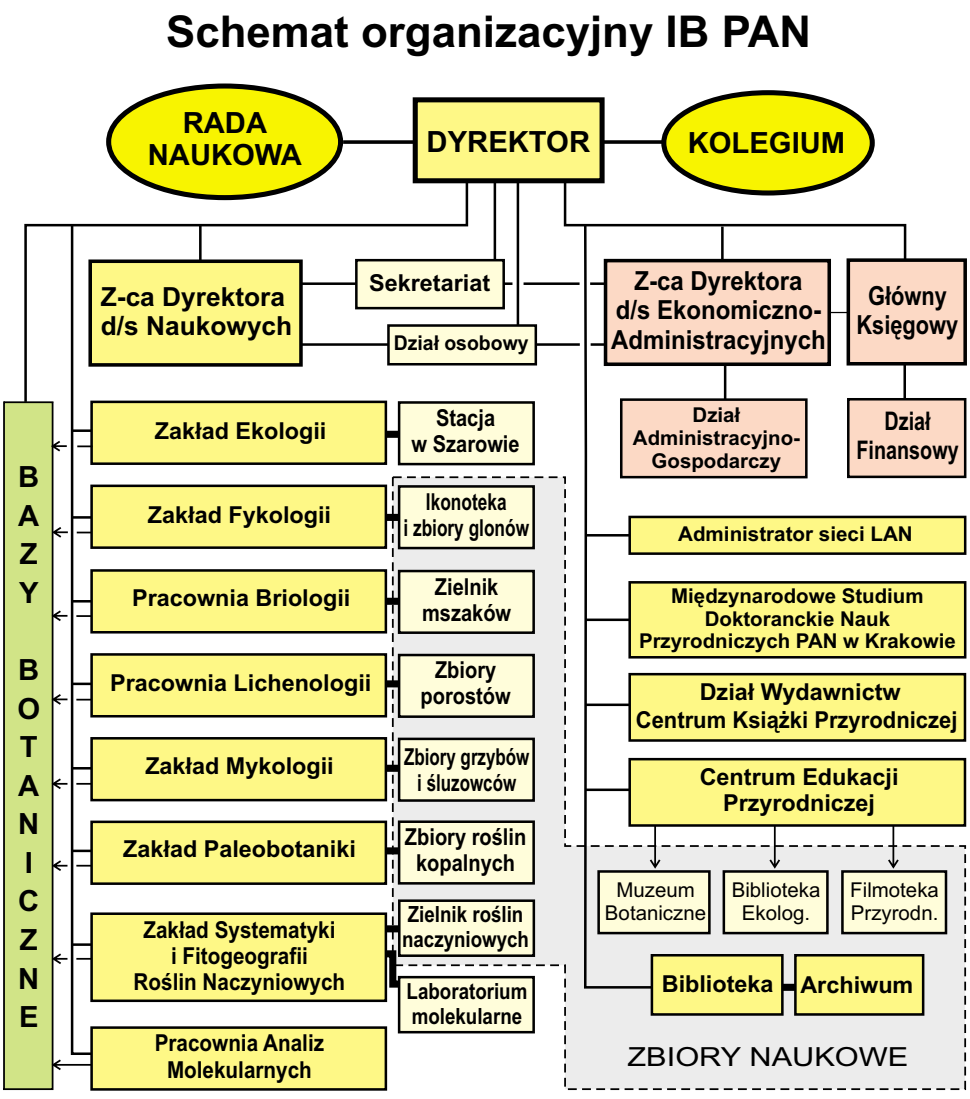

Ryc. 8. Schemat organizacyjny Instytutu Botaniki PAN z 2012 roku.

W Pracowni Flory Polskiej wydzielono 3 Działy: Dział Roślin Naczyniowych (prof. B. Pawłowski), Dział Bryologiczny (prof. Bronisław Szafran) i Dział Algologii (doc. Karol Starmach – zatrudniony na pracach zleconych). Pracownia Paleobotaniczna składała się z 4 następujących jednostek wewnętrznych: Działu Flor Trzeciorzędowych, Działu Flor Plejstoceńskich, Działu Flor Holoceńskich i Działu Anatomii Drewna, w których nie wyróżniano kierowników. W Dziale Zmienności i Ewolucji Historycznej Roślin nie wydzielono też drobniejszych jednostek.

Oprócz pracowni naukowych w strukturze Zakładu Botaniki w ówczesnym czasie istniała Biblioteka, którą kierowała prof. Jadwiga Dyakowska (na etacie UJ), Muzeum Paleobotaniczne z kustoszem dr Marią Środoniową oraz Biuro z Zofią Hamerską na stanowisku zastępcy kierownika i dwoma pracownikami umysłowymi, 1 laborantem, 1 woźnym, 2 sprzątaczkami i 1 palaczem. W sprawozdaniu z 1954 roku nie wyszczególnia się w Biurze administracyjnym osoby zajmującej się księgowością (sprawami finansowymi). Dział o nazwie „Administracyjno-finansowy" pojawił się rok później (1955), ale w kolejnych rocznych sprawozdaniach IB PAN znowu widnieje tylko „Dział Administracyjny". Prawdopodobnie jednak od lat 70. funkcjonowały niezależne dwa działy: Dział Administracyjny i Dział Finansowo-Księgowy.

Chociaż w ciągu 60-letniej historii Zakładu (Instytutu) Botaniki PAN następowały liczne zmiany w jego strukturze, to zasadnicza myśl prof. W. Szafera, z jaką tworzył tą instytucję przetrwała do dziś. Jednostki wewnętrzne przechodziły liczne metamorfozy, zmieniano ich nazwy, łączyły się i rozdzielały, ale zasadniczo trwają do dziś. Istotnymi zmianami było:

(*1*) w 1957 roku pojawiła się na krótko Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie, która jednak równie szybko, bo w 1960 roku zniknęła ze struktury Instytutu;

(*2*) w 1993 roku, po odejściu ostatniego zatrudnionego w niej pracownika, przestał działać Zakład Systematyki Roślin Naczyniowych. Dotychczasowy Zakład Zmienności Roślin (istniejący nieprzerwanie od początku Zakładu Botaniki) zmienił wtedy swą nazwę i od tej chwili do 2000 roku (po odejściu kierownika Zakładu, prof. J. Staszkiewicza na emeryturę) funkcjonował jako Zakład Systematyki Roślin Naczyniowych. W obrębie tego Zakładu utworzono dwie jednostki: Pracownię Zmienności Roślin, Pracownię Flory Polski oraz włączono do jego struktury Pracownię Atlasu Flory Polski;

(*3*) w 2011 utworzona została nowa jednostka – Pracownia Analiz Molekularnych.

W obecnej strukturze (rok 2012) Instytut ma 8 jednostek wewnętrznych (w kolejności alfabetycznej): 1. Pracownia Analiz Molekularnych (najmłodsza jednostka utworzona w 2011 roku) (kierownik: dr Michał Ronikier), 2. Pracownia Briologii (prof. Ryszard Ochyra), 3. Zakład Ekologii (prof. Barbara Godzik), 4. Zakład Fykologii (prof. Konrad M. Wołowski), 5. Pracownia Lichenologii (dr hab. Lucyna Śliwa), 6. Zakład Mykologii (dr hab. Andrzej Chlebicki), 7. Zakład Paleobotaniki (dr Agnieszka Wacnik), 8. Zakład Systematyki i Fitogeografii Roślin Naczyniowych (prof. Zbigniew Mirek) (Ryc. 8).

Pieczę nad prawidłową pracą Instytutu i jego rozwojem sprawuje Rada Naukowa, która, podobnie jak w najwcześniejszych latach istnienia jednostki, składa się zarówno

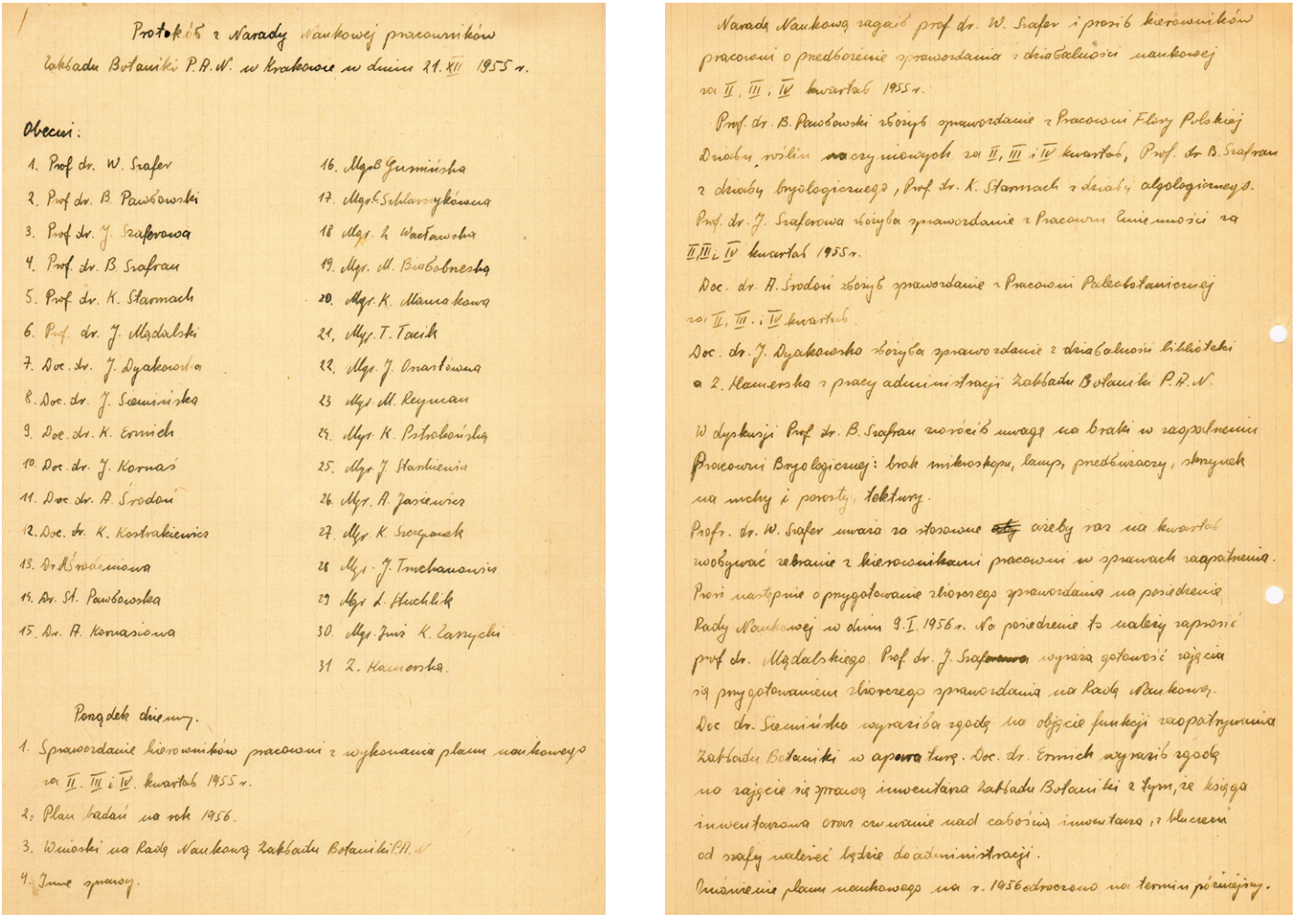

Protokół z Narady Naukowej pracowników Zakładu Botaniki P.A.N. w Krakowie w dniu 21.XII 1955 r.

Obecni:

1. Prof. dr. W. Szafer
2. Prof. dr. B. Pawłowski
3. Prof. dr. J. Szaferowa
4. Prof. dr. B. Szafran
5. Prof. dr. K. Starmach
6. Prof. dr. J. Mądalski
7. Doc. dr. J. Dyakowska
8. Doc. dr. J. Siemińska
9. Doc. dr. K. Ermich
10. Doc. dr. J. Kornaś
11. Doc. dr. A. Środoń
12. Doc. dr. K. Kostrakiewicz
13. Dr A. Środoniowa
14. Dr. St. Pawłowska
15. Dr. A. Kornasiowa
16. Mgr B. Gumińska
17. Mgr L. Schlarczykówna
18. Mgr. L. Wacławska
19. Mgr. M. Białobrzeska
20. Mgr. K. Mamakowa
21. Mgr. T. Tacik
22. Mgr. J. Onastówna
23. Mgr. M. Reyman
24. Mgr. K. Pstrokońska
25. Mgr. J. Starkiewicz
26. Mgr. A. Jasiewicz
27. Mgr. K. Szczepanek
28. Mgr. J. Truchanowicz
29. Mgr. L. Stuchlik
30. Mgr. Inż. K. Zarzycki
31. Z. Hamerska.

Porządek dzienny.

1. Sprawozdanie kierowników pracowni z wykonania planu naukowego za II. III i IV. kwartał 1955 r.
2. Plan badań na rok 1956.
3. Wnioski na Radę Naukową Zakładu Botaniki P.A.N.
4. Inne sprawy.

Naradę Naukową zagaił prof. dr. W. Szafer i prosił kierowników pracowni o przedłożenie sprawozdania z działalności naukowej za II, III i IV kwartał 1955 r.

Prof. dr. B. Pawłowski złożył sprawozdanie z Pracowni Flory Polskiej Działu roślin naczyniowych za II, III i IV kwartał, Prof. dr. B. Szafran z działu bryologicznego, Prof. dr. K. Starmach z działu algologicznego. Prof. dr. J. Szaferowa złożyła sprawozdanie z Pracowni Zmienności za II, III i IV kwartał 1955 r.

Doc. dr. A. Środoń złożył sprawozdanie z Pracowni Paleobotanicznej za II, III i IV kwartał.

Doc. dr. J. Dyakowska złożyła sprawozdanie z działalności biblioteki a Z. Hamerska z pracy administracji Zakładu Botaniki P.A.N.

W dyskusji Prof. dr. B. Szafran zwrócił uwagę na braki w zaopatrzeniu Pracowni Bryologicznej: brak mikroskopu, lamp, przedłużaczy, skrzynek na mchy i porosty, tektury.

Profr. dr. W. Szafer uważa za stosowne ~~aby~~ ażeby raz na kwartał zwoływać zebranie z kierownikami pracowni w sprawach zaopatrzenia. Prosi następnie o przygotowanie zbiorczego sprawozdania na posiedzenie Rady Naukowej w dniu 9.I.1956 r. Na posiedzenie to należy zaprosić prof. dr. Mądalskiego. Prof. dr. J. Szaferowa wyraża gotowość zajęcia się przygotowaniem zbiorczego sprawozdania na Radę Naukową. Doc. dr. Siemińska wyraziła zgodę na objęcie funkcji zaopatrywania Zakładu Botaniki w aparaturę. Doc. dr. Ermich wyraził zgodę na zajęcie się sprawą inwentarza Zakładu Botaniki z tym, że księga inwentarzowa oraz czuwanie nad całością inwentarza, z bluczem od szafy należeć będzie do administracji.

Omówienie planu naukowego na r. 1956 odroczono na termin późniejszy.

Ryc. 9. Protokół z narady naukowej (późniejsze kolegium) pracowników Zakładu Botaniki Pan w 1955 roku.

z samodzielnych pracowników Instytutu, jak i z osób niezatrudnionych w niej, a pracujących w innych ośrodkach PAN lub uczelniach.

Organem doradczym dyrektora Instytutu jest obecnie kolegium, składające się z kierowników jednostek wewnętrznych i przedstawicieli innych grup pracowniczych. W pionierskich czasach organizowane były spotkania pracowników („narady naukowe"), potem „posiedzenia kierowników", na których omawiano wyniki badań, planowano tematy na przyszłość oraz dyskutowano o rozwoju poszczególnych pracowni i zakładów, zaplecza laboratoryjnego, jak i poruszano inne zagadnienia (Ryc. 9).

Osobnymi jednostkami jest Dział Administracyjno-Gospodarczy z zastępcą dyrektora ds. administracyjnych na czele i Dział Księgowy. Poza tym dyrektorowi IB PAN podlega Administrator sieci LAN, Międzynarodowe Studium Doktoranckie Nauk Przyrodniczych PAN w Krakowie, Dział Wydawnictw z Centrum Książki Przyrodniczej, Centrum Edukacji Przyrodniczej, Biblioteka oraz Archiwum (Ryc. 8).

Ważną dla Instytutu Botaniki PAN częścią jego działalności podnoszącą jego prestiż, było uzyskanie w 1987 roku uprawnień do nadawania stopnia naukowego doktora nauk przyrodniczych (później biologicznych w zakresie biologii) (Decyzja Sekretarza Naukowego PAN z 4.07.1987r., wykaz jednostek opublikowany w Monitorze Polskim Nr 23, poz. 191 z 1987 jako Zarządzenie MNiSW z 30.07.1987). W związku z osiągnięciem wymaganej liczby pracowników samodzielnych Instytut uzyskał, decyzją Centralnej Komisji Do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych z dnia 25.11.1991, uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk przyrodniczych (obecnie biologicznych w zakresie biologii).

W ciągu krótkiego okresu (2001–2003) Instytut miał też prawo do nadawania stopnia naukowego doktora nauk biologicznych w zakresie ekologii, ale w związku ze zmianą przepisów, uprawnienia te zostały cofnięte.

Posiadane uprawnienia do nadawania stopni były podstawą do rozwinięcia szerokiej działalności w zakresie kształcenia kadr i utworzenia w roku 2000 Studium Doktoranckiego przy Instytucie Botaniki PAN. Dziś Międzynarodowe Studium Doktoranckie Nauk Przyrodniczych Polskiej Akademii Nauk w Krakowie skupia doktorantówz Instytutu Botaniki i trzech innych instytucji PAN oraz jednej uczelni wyższej (por. rozdział Międzynarodowe Studium Doktoranckie Nauk Przyrodniczych, niniejszy tom).

SPRAWOZDAWCZOŚĆ I PLANOWANIE BADAŃ

Od czasów pionierskich po dzień dzisiejszy nieodłącznie działania naukowe i inne musiały znaleźć swój wyraz w dokumentacji sprawozdawczej (Ryc. 10). Podobnie jak i dzisiaj, sprawozdania roczne obejmowały informacje dotyczące zmian organizacyjnych (tworzenia i rozwiązywania jednostek wewnętrznych), ale główną ich część stanowiły raporty z wykonanych prac badawczych oraz spisy publikacji. Początkowo dzielono je na publikacje „naukowe" i „popularno-naukowe". Dzisiaj tych kategorii jest znacznie więcej.

W sprawozdaniu zamieszczano też informacje o rozwoju zbiorów naukowych, zakupach i wymianie książek, wydawnictwach własnych, omawiano kontakty z zagranicą (przyjazdy

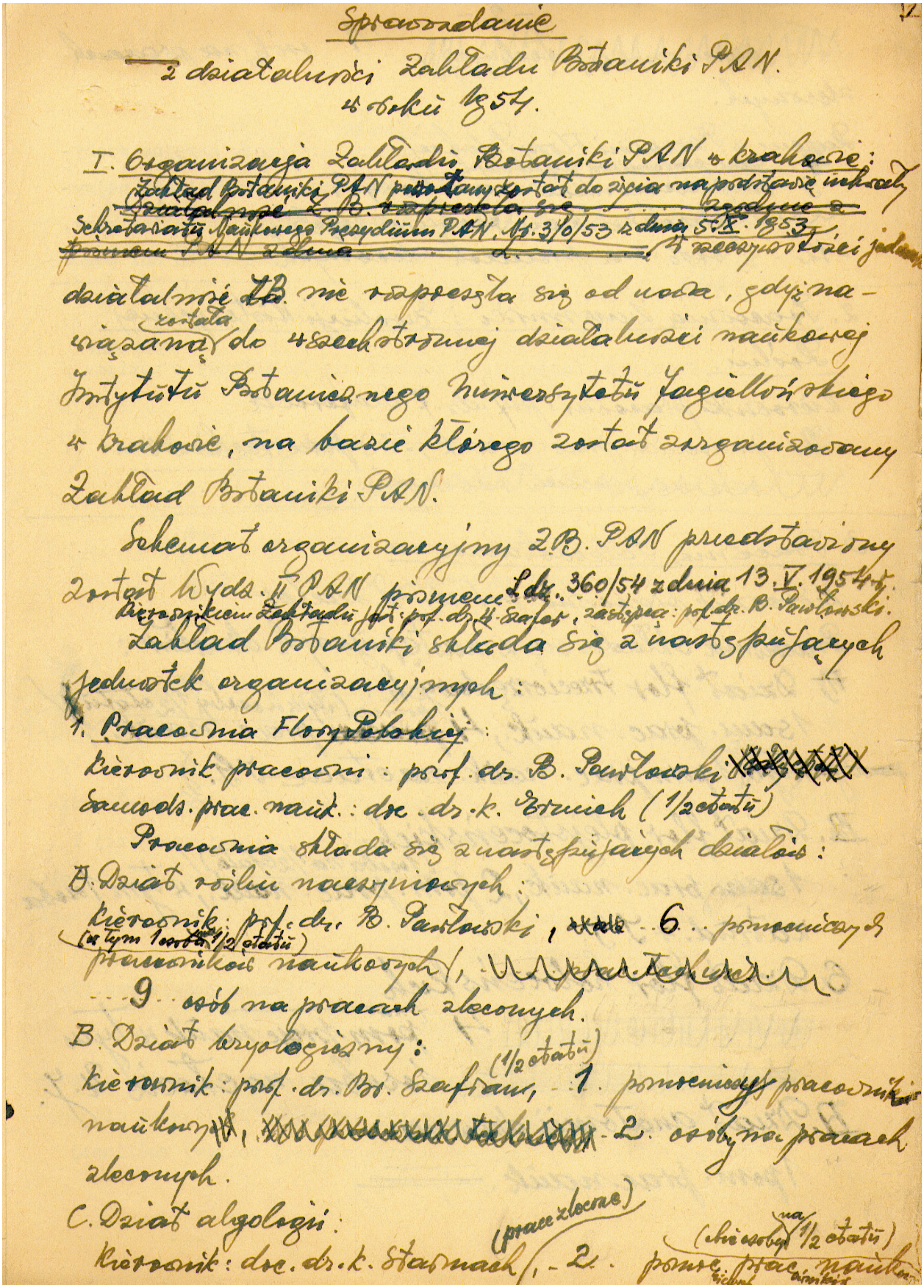

Sprawozdanie

z działalności Zakładu Botaniki P.A.N.

w roku 1954.

I. Organizacja Zakładu Botaniki PAN w Krakowie:

Zakład Botaniki PAN ~~powołany~~ został do życia na podstawie uchwały Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN. Nr. 3/0/53 z dnia 5.X.1953 r. W rzeczywistości jednak działalność ZB. nie rozpoczęła się od nowa, gdyż nawiązana została do wszechstronnej działalności naukowej Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, na bazie którego został zorganizowany Zakład Botaniki PAN.

Schemat organizacyjny Z.B. PAN przedstawiony został Wydz. II PAN pismem L.dz. 360/54 z dnia 13.V.1954 r.

Kierownikiem Zakładu jest: prof. dr. B. Szafer, zastępca: prof. dr. B. Pawłowski.

Zakład Botaniki składa się z następujących jednostek organizacyjnych:

1. Pracownia Flory Polskiej:

kierownik pracowni: prof. dr. B. Pawłowski

samodz. prac. nauk.: doc. dr. K. Zarzycki (1/2 etatu)

Pracownia składa się z następujących działów:

A. Dział roślin naczyniowych:

kierownik: prof. dr. B. Pawłowski, 6 pomocniczych pracowników naukowych (w tym 1 osoba na 1/2 etatu), 9 osób na pracach zleconych.

B. Dział bryologiczny:

kierownik: prof. dr. Br. Szafran, 1 pomocniczy pracownik naukowy (1/2 etatu), 2 osoby na pracach zleconych.

C. Dział algologii:

kierownik: doc. dr. K. Starmach (prace zlecone), 2 pomoc. prac. nauk. (w tym 1 osoba na 1/2 etatu)

Ryc. 10. Sprawozdanie z działalności Zakładu Botaniki PAN w roku 1954.

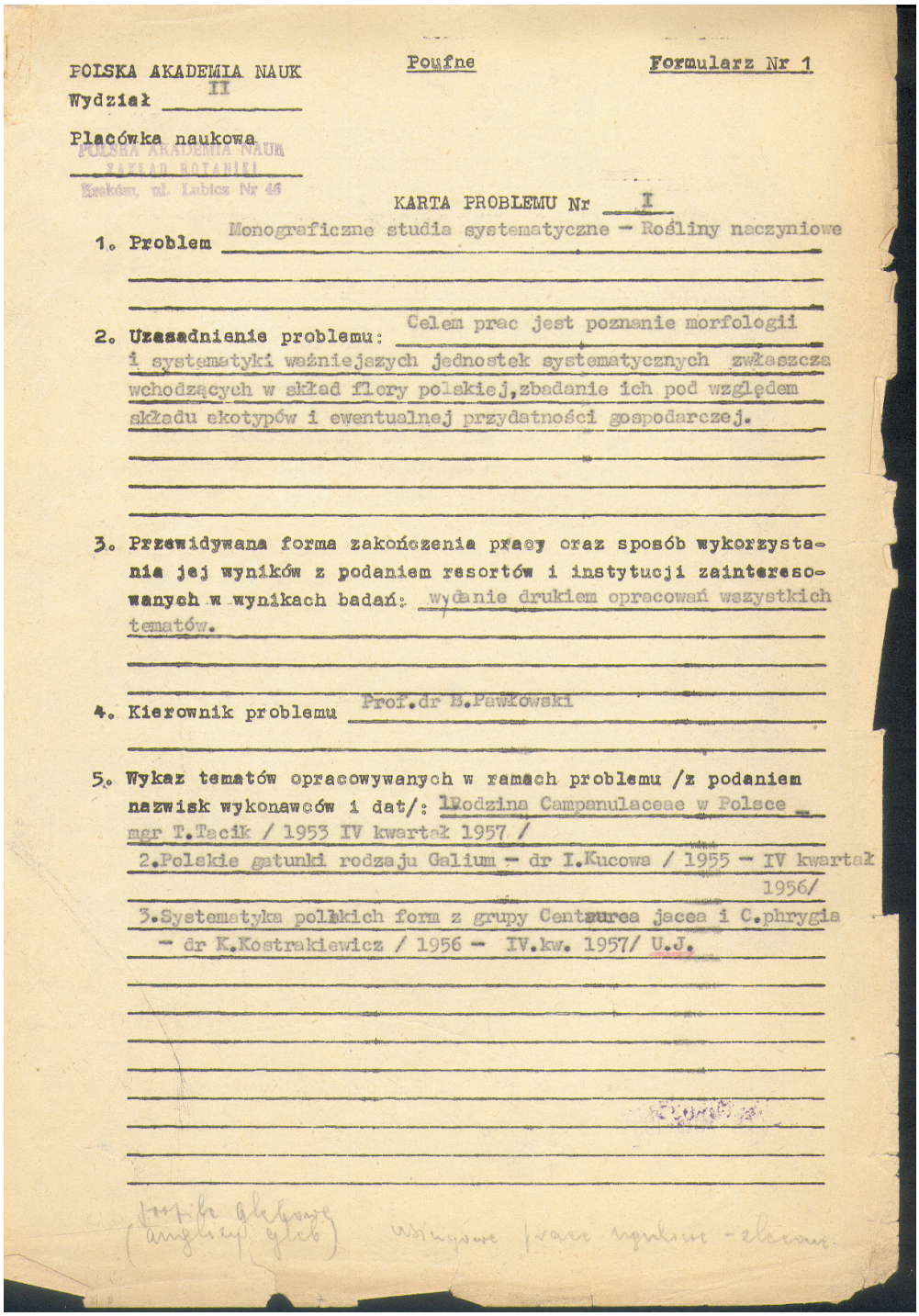

POLSKA AKADEMIA NAUK
Wydział II

Placówka naukowa
POLSKA AKADEMIA NAUK
ZAKŁAD BOTANIKI
Kraków, ul. Lubicz Nr 46

Poufne

Formularz Nr 1

KARTA PROBLEMU Nr I

1. Problem Monograficzne studia systematyczne – Rośliny naczyniowe

2. Uzasadnienie problemu: Celem prac jest poznanie morfologii i systematyki ważniejszych jednostek systematycznych zwłaszcza wchodzących w skład flory polskiej, zbadanie ich pod względem składu ekotypów i ewentualnej przydatności gospodarczej.

3. Przewidywana forma zakończenia pracy oraz sposób wykorzystania jej wyników z podaniem resortów i instytucji zainteresowanych w wynikach badań: wydanie drukiem opracowań wszystkich tematów.

4. Kierownik problemu Prof. dr B. Pawłowski

5. Wykaz tematów opracowywanych w ramach problemu /z podaniem nazwisk wykonawców i dat/: 1. Rodzina Campanulaceae w Polsce – mgr T. Tacik / 1953 IV kwartał 1957 /
2. Polskie gatunki rodzaju Galium – dr I. Kucowa / 1955 – IV kwartał 1956/
3. Systematyka polskich form z grupy Centaurea jacea i C. phrygia – dr K. Kostrakiewicz / 1956 – IV. kw. 1957/ U.J.

Ryc. 11. Plany działalności statutowej Zakładu Botaniki PAN – przykład karty problemowej.

gości i wyjazdy pracowników na badania, staże, kursy, szkolenia i konferencje) oraz współpracę krajową z Uniwersytetem Jagiellońskim i innymi uczelniami. Osobną część stanowiły rozdziały dotyczące zmian personalnych i uzyskiwanych przez pracowników stopni i tytułów. W sprawozdaniu informowano również o remontach i rozbudowie Instytutu. Można powiedzieć, że poza znaczącym rozwojem biurokracji w ostatnich latach, nic w tej dziedzinie się nie zmieniło przez 60 lat działalności Instytutu.

Do stałego zestawu dokumentów, które są przygotowywane co roku, nieprzerwanie od początku istnienia Instytutu Botaniki, należą plany badań. Pracownicy ongiś wypełniali tzw. karty problemowe (Ryc. 11), a dzisiaj są to karty działalności statutowej, które stanowią podstawę wniosku o finansowanie badań przesyłanym do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego poprzez II Wydział Nauk Biologicznych i Rolniczych PAN.

ZBIORY NAUKOWE

Nieodłącznie z Instytutem Botaniki związane są zbiory zielnikowe oznaczone międzynarodowym akronimem KRAM. Początek tej największej i najbardziej różnorodnej w Polsce kolekcji dały przejęte od Polskiej Akademii Umiejętności zbiory Muzeum Komisji Fizjograficznej.

Kolekcje Instytutu Botaniki, których łączna liczba numerów inwentarzowych wynosi blisko 1,5 mln (około 200 tys. pozostaje do zinwentaryzowania), obejmują nie tylko różne grupy roślin i grzybów, ale także materiały kopalne i jedną z trzech największych na świecie ikonotek glonów (odpowiednik zielnika dla grupy glonów tzw. „miękkich").

Zbiory roślin współczesnych i grzybów reprezentują wszystkie grupy systematyczne roślin, tj. rośliny kwiatowe, paprotniki, mszaki, niektóre grupy glonów, jak też śluzowce, grzyby i grzyby zlichenizowane. Pochodzą one z całego obszaru Polski oraz z niemal wszystkich części świata. Poza kolekcjami zebranymi przez pracowników Instytutu, część kolekcji spoza Polski pochodzi z darowizn i stale prowadzonej wymiany. Każda kolekcja (rośliny kwiatowe, mszaki, grzyby, grzyby zlichenizowane i śluzowce) zawiera okazy-typy taksonów różnej rangi.

Zbiory paleobotaniczne, obejmujące okazy ze stanowisk polskich i zagranicznych, są największą w kraju kolekcją roślin fosylnych i subfosylnych, mającą niewiele sobie równych w Europie.

Kolekcje IB PAN są nie tylko dokumentem historycznym, ale także podstawowym warsztatem dla wszystkich aktualnie prowadzonych badań z zakresu taksonomii, ewolucjonizmu i geografii roślin oraz paleobotaniki przez pracowników Instytutu, jak też podstawą współpracy krajowej oraz bazą wielostronnej współpracy międzynarodowej.

Opiekę nad zbiorami naukowymi sprawują pracownicy naukowi z zakładów i pracowni Instytutu, do których poszczególne zbiory naukowe są przypisane. Dokładniejsze informacje o zasobach zielników i kolekcjach grzybów są zawarte w rozdziałach dotyczących historii badań i rozwoju jednostek wewnętrznych Instytutu (por. niniejszy tom).

LABORATORIA I INNE PRACOWNIE

Od samego początku działalności Zakładu/Instytutu Botaniki niezbędną potrzebą stała się organizacja zaplecza wspomagającego badania naukowe. Jedną z pierwszych tego typu jednostek była uruchomiona w 1954 roku pracownia fotograficzna, której działalność początkowo była ważna dla opracowań dokumentacji naukowej dla wszystkich pracowni Zakładu Botaniki. W 1956 roku pracownia ta została dobrze wyposażona, dzięki czemu można było wykonywać zdjęcia w formatach makro i mikro. Na etacie fotografa został zatrudniony Stanisław Łuczko, którego w roku 1967 zastąpił Antoni Pachoński. W późniejszym okresie wykonywano w niej dokumentację fotograficzną głównie dla Zakładu Paleobotaniki. Pracownia fotograficzna została zlikwidowana z chwilą odejścia na emeryturę A. Pachońskiego w roku 2004. W jej miejscu powstały pomieszczenia laboratoryjne, zielnikowe i muzealne oraz pokój gościnny (oddane do użytku w 2007 roku).

W 1957 roku zbudowano szklarnię na tarasie dawnego budynku Instytutu Botaniki UJ dla Zakładu Zmienności, który prowadził badania nad morfogenezą roślin. W 1967 roku do użytku oddana została duża szklarnia usytuowana na części powierzchni dachowej budynku oficyny (B). W latach 90. ubiegłego wieku powstała też wolno stojąca szklarnia w ogrodzie Stacji Terenowej w Szarowie, gdzie Barbara Godzik z Zakładu Ekologii prowadziła eksperymentalne badania nad wpływem ozonu na wybrane rośliny. Dzisiaj szklarnia stanowi integralną część mieszczącego się tam nowego pawilonu laboratoryjnego. Uzupełniającym wyposażeniem są fitotrony szafowe.

W 1959 roku uruchomiona została szlifiernia dla Zakładu Paleobotaniki. Kurs szlifierski przeszedł na koszt Instytutu laborant Władysław Szczepański, a opiekę nad szlifiernią sprawowała mgr Maria Reymanówna.

W wczesnych latach 70. ubiegłego wieku, wraz ze zmianą profilu badań prowadzonych przez Krystynę Grodzińską i zatrudnieniem Jana Greszty, w Zakładzie Ekologii powstały dwa laboratoria przystosowane do analiz pierwiastków odżywczych i śladowych. Jedno zorganizowano w Stacji Terenowej w Szarowie, gdzie podstawą analiz był zakupiony wówczas pierwszy spektrofotometr absorpcji atomowej do analiz metali ciężkich oraz drugie w pomieszczeniach na III piętrze budynku B, gdzie siedzibę miał Zakład Ekologii. Wreszcie przez krótki okres przy Zakładzie Zmienności Roślin działało laboratorium biochemiczne.

Obecnie prawie każda jednostka wewnętrzna Instytutu Botaniki posiada własne laboratorium lub stanowisko laboratoryjne, wyposażone w aparaturę umożliwiającą prowadzenie badań w zakresie tematyki specyficznej dla poszczególnych Zakładów i Pracowni. Do najbardziej rozbudowanych i wyposażonych w wiele urządzeń analitycznych należy laboratorium Zakładu Ekologii w Szarowie, gdzie podstawą są spektrofotometry absorbcji atomowej, chromatografy, urządzenia do analiz mikropierwiastków i innych oraz specjalistyczne laboratorium Pracowni Analiz Molekularnych, które wyposażone jest m.in. w zakupiony w 2012 roku najnowszej generacji sekwencjoner (Illumina MiSeq) (por. rozdziały 3 i 6–10, niniejszy tom).

WYDAWNICTWA

Pierwsza informacja o wydawnictwach własnych, jako odrębnej jednostce wewnętrznej Instytutu, pojawia się sprawozdaniach IB PAN w roku 1957. Działanie to zapoczątkowuje wielotomowe dzieło *Flora polska*, którego wydawanie rozpoczęło się jeszcze 1919 w roku. Sześć pierwszych tomów wydanych zostało przez Polską Akademię Umiejętności (PAU). Siódmy tom, który ukazał się w 1955 roku, był wydawnictwem Polskiej Akademii Nauk, a dopiero tom ósmy został wydany przez Instytut Botaniki PAN.

Kolejne wydawnictwo zwarte – *Atlas flory polskiej* – początkowo było wydawane przez PAU (6 pierwszych zeszytów w latach 1930–1936), potem przez PAN (4 zeszyty w latach 1954–1955), a kolejny zeszyt, który ukazał się w roku 1957 był już wydawnictwem Instytutu Botaniki. W 1956 roku przejęto od Polskiego Towarzystwa Botanicznego czasopismo *Fragmenta Floristica et Geobotanica*. Pierwsze dwa roczniki ukazały się drukiem w latach 1953–1956 jeszcze pod egidą PTB, ale już pierwszy zeszyt trzeciego rocznika był wydawnictwem IB PAN. Jego redaktorem był wówczas B. Pawłowski, który szybko, bo już pod koniec roku 1957, zrzekł się tej funkcji na rzecz Jana Kornasia, a w roku następnym przejął ją Adam Jasiewicz. W tymże roku wydany został pierwszy tom *Flory Tatr*, który miał zapoczątkować serię poświęconą tej tematyce. Nigdy jednak ten tom nie miał kontynuacji.

W tym okresie zainicjowane zostało kolejne wielkie przedsięwzięcie wydawnicze – *Flora polska. Rośliny zarodnikowe Polski i ziem ościennych*. W ramach tej serii ukazały się m.in. dwutomowa flora mchów, pięć tomów porostów (w tym dwa dwuczęściowe), jeden tom wątrobowców i śluzowców oraz 28 tomów grzybów. Były one od początku wydawane przez IB PAN. Drugim ważnym seryjnym wydawnictwem była *Flora słodkowodna Polski*. Pomysł tego wydawnictwa rzucił już w 1957 roku Karol Starmach, wówczas organizator Pracowni Algologii IB PAN. Został on wcielony w życie w 1963 roku, kiedy ukazały się dwa pierwsze tomy tej serii. W sumie do 1983 roku ukazało się 15 tomów.

Projektowane w tych czasach wydawanie czasopisma dla publikacji paleobotanicznych nie doszło do skutku z powodu braku redaktora i trudności technicznych. Prace naukowe z tego zakresu drukowane były wówczas w *Monographiae Botanicae*. Czasopismo o profilu paleobotanicznym pojawiło się w 1960 roku pod nazwą *Acta Palaeobotanica*.

W latach 70. ubiegłego wieku zainicjowana została kolejna seria wydawnicza – *Mała flora grzybów*, której pomysłodawcą był Stanisław Domański. W ramach tego wydawnictwa ukazało się siedem części pierwszego tomu, których autorem był S. Domański oraz tom drugi, którego autorem był Władysław Wojewoda.

„Współczesny", dynamiczny rozwój własnych wydawnictw nastąpił od roku 1990, gdy utworzono w IB PAN profesjonalny Dział Wydawnictw. Wszystkie prace przygotowawcze do druku, w tym formatowanie, opracowanie graficzne, nanoszenie korekt wykonywane są od tego czasu na miejscu. Poza kontynuacją dwóch czasopism (*Fragmenta Floristica et Geobotanica*, *Acta Palaeobotanica*), powstały nowe czasopisma i serie wydawnicze: *Polish Botanical Studies*, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica* (od 2000 roku *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica*), *Polish Botanical Studies Guidebook Series* (od 2000 roku *Botanical Guidebooks*). Poza tym opracowania monograficzne

drukowano w formie suplementów do *Fragmenta Floristica et Geobotanica* oraz *Acta Palaeobotanica*. Wykazy gatunków różnych grup roślin i grzybów występujących w Polsce wydawane są w serii *Biodiversity of Poland*. Oprócz tych głównych serii wydawniczych publikowane są książkowe monografie i inne specjalistyczne opracowania naukowe oraz książki popularnonaukowe (por. rozdział Dział Wydawnictw, niniejszy tom).

ROZBUDOWA INSTYTUTU

Dużym problemem na początku istnienia Zakładu Botaniki były kłopoty lokalowe. Pracownicy PAN korzystali z pomieszczeń w tzw. starym budynku należącym wówczas do Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ul. Lubicz 46. Część osób (Dział Algologii) pracowało przy ul. Sławkowskiej 17, zajmując pomieszczenia po przeniesionym na ul. Lubicz 46 zielniku Komisji Fizjograficznej. W 1954 roku oddano do użytku dobudowaną do już istniejącego budynku UJ nową jego część, jednocześnie rozpoczęto przebudowę i nadbudowę tzw. starej części, którą ukończono pod koniec 1955 roku. W latach 1958–1959 podjęto starania o zezwolenie i finansowanie nadbudowy II piętra nad pozostałą częścią budynku przy ul. Lubicz 46. Prace te rozpoczęto w 1962 roku, a ukończono już w roku następnym (Ryc. 12A–C).

W międzyczasie wykonywano także drobniejsze zmiany, jak np. budowa małej szklarni (1957 rok) na tarasie dawnego budynku Instytutu Botaniki UJ, która spełniała wymagania Zakładu Zmienności Roślin w zakresie potrzeb hodowania roślin do badań nad morfogenezą. W tymże też roku uporządkowano „małą architekturę" wokół budynku, tj. zbudowano ogrodzenie od strony ulicy Lubicz oraz odgrodzono murem i siatką podwórze. Wybrukowano wjazd do Instytutu, wejście dla pieszych i wybetonowano podwórze. W tym czasie uporządkowane i obsadzone kwitnącymi roślinami zostały oba ogródki (od ulicy i w podwórzu).

Organizację pracy i powiększanie zasobów materialnych utrudniał fakt braku formalnego aktu, która nadawałby pełną samodzielność naukową i budżetowo-administracyjną oraz brak ścisłego ustalenia stosunku (rozdziału) do Instytutu Botaniki UJ (dwuetatowość). Niektóre z pracowni Instytutu Botaniki PAN miały początkowo lub na stałe swoje siedziby poza Krakowem, jak np. Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie ze Stacją w Białowieży, Pracownia Lichenologiczna w Lublinie, a Pracownia Atlasu Flory Polski we Wrocławiu.

Systematyczny wzrost liczby pracowników w kolejnych latach, konieczność zorganizowania nowych pracowni, jak też potrzeba przeniesienia pracowników z zielników, gdzie zbiory były konserwowane przy użyciu szkodliwych substancji (dwusiarczek węgla i paradwuchlorobenzen) wymusiły w późniejszych latach budowę nowego pawilonu (dziś budynek B) w podwórcu tzw. budynku „starego" (dziś budynek A) (Ryc. 13). Jego dokumentacja techniczna została przygotowana w 1964 roku, a budowę rozpoczęto już w roku następnym. Budynek oddano do użytku w 1967 roku. Jak na owe czasy był to bardzo krótki czas realizacji takiego przedsięwzięcia. Sprawne zakończenie i zasiedlenie oficyny

Ryc. 12. „Stary" budynek Instytutu Botaniki Pan przy ul. Lubicz 46. A: koniec lat 50. ubiegłego wieku, B: lata 70. ubiegłego wieku, C: widok współczesny (rok 2012).

było dużą zasługą ówczesnego zastępcy dyrektora ds. administracyjnych, inż. Kazimierza Mańkowskiego. Zgodnie z zaleceniem PAN, w 6-piętrowym budynku dwa najwyższe piętra zostały oddane w użytkowanie Zakładowi Ochrony Przyrody PAN (później Instytut Ochrony Przyrody), a na pozostałych kondygnacjach miejsce swoje znalazł zielnik i znaczna część księgozbioru biblioteki, jak też większość zakładów naukowych. W części dachowej urządzona została szklarnia.

Kolejne zmiany lokalowe miały miejsce dopiero w pierwszej dekadzie obecnego wieku. Dobudowano wówczas (2001) piętrowy segment (B_1) do budynku B, w którym miejsce znalazł zielnik roślin naczyniowych, a na parterze Instytut zyskał nowoczesną salę wykładową (tzw. sala „niebieska"). W 2002 roku nowy pawilon otrzymała biblioteka (budynek C). Na parterze tego pawilonu parterze znalazła się, przygotowana przez Zakład Paleobotaniki, stała wystawa „Krajobrazy roślinne Polski", będąca częścią Muzeum Botanicznego. Po zlikwidowaniu Pracowni Fotograficznej (2004) zajmującej część strychu w budynku A, całą powierzchnię nad nim zaadaptowano w 2007 roku na potrzeby laboratorium molekularnego Zakładu Systematyki Roślin Naczyniowych oraz na mniejsze laboratoria dla Zakładu Mykologii i Pracowni Lichenologii. Duże pomieszczenie przeznaczono dla zbiorów zielnikowych. Znalazła się tam też część kolekcji muzealnej Zakładu Paleobotaniki i pokój gościnny. W 2012 roku część pomieszczeń zmieniała przeznaczenie, ponieważ palącą potrzebą było uzyskanie powierzchni do pracy i organizacji laboratorium dla Pracowni Analiz Molekularnych. Jako ostatni powstał w 2010 roku budynek D (tzw. „liść"), gdzie obecnie mieści się Centrum Książki Przyrodniczej wraz z Działem Wydawnictw oraz częścią Biblioteki (dział opracowania książek) (Ryc. 13).

Instytut w ciągu swojej historii utrzymywał kilka „stacji" naukowych: w Białowieży, Wrocławiu, Warszawie i Pieninach. Do dzisiaj działa tylko jedna z nich – Stacja Terenowa Zakładu Ekologii w Szarowie (por. rozdział Zakład Ekologii, niniejszy tom). Ze względu na podjęte szerokie badania w Puszczy Niepołomickiej miejsca pracy i laboratorium zorganizowano w dzierżawionym początkowo, a w 1978 roku zakupionym budynku w małej wsi Szarów, położonej na skraju Puszczy Niepołomickiej. W 2007 roku przeprowadzono kompleksowy remont budynku i dobudowano duży pawilon laboratoryjny, który został oddany w użytkowanie w 2011 roku.

W latach 2011–2013 wszystkie budynki położone przy ul. Lubicz 46 przeszły gruntowny remont. Na budynku B nadbudowano całe piętro. Swoje miejsce znalazły tu laboratoria Zakładu Fykologii (z możliwością prowadzenia własnych kultur glonów; w przyszłości ma być tam Ogólnopolska Kolekcja Kultur Glonów), Ekologii (wspomagające laboratorium dla Stacji w Szarowie) i Mykologii (przeznaczonego na prowadzenie badań mikrobiologicznych). Jedno z pomieszczeń zostało wyposażone w kompaktowe regały, do których przeniesiono z piwnic tego budynku najbardziej wartościowe kolekcje grzybów i kolekcję śluzowców. Wszystkie pomieszczenia „dachowe" (zarówno w budynku A, jak i B) są obecnie w pełni klimatyzowane. Dużą powierzchnię na potrzeby rozwoju kolekcji mchów uzyskała Pracownia Briologii na II piętrze budynku B. Po raz pierwszy w historii Instytutu powstało też Archiwum z prawdziwego zdarzenia (2012).

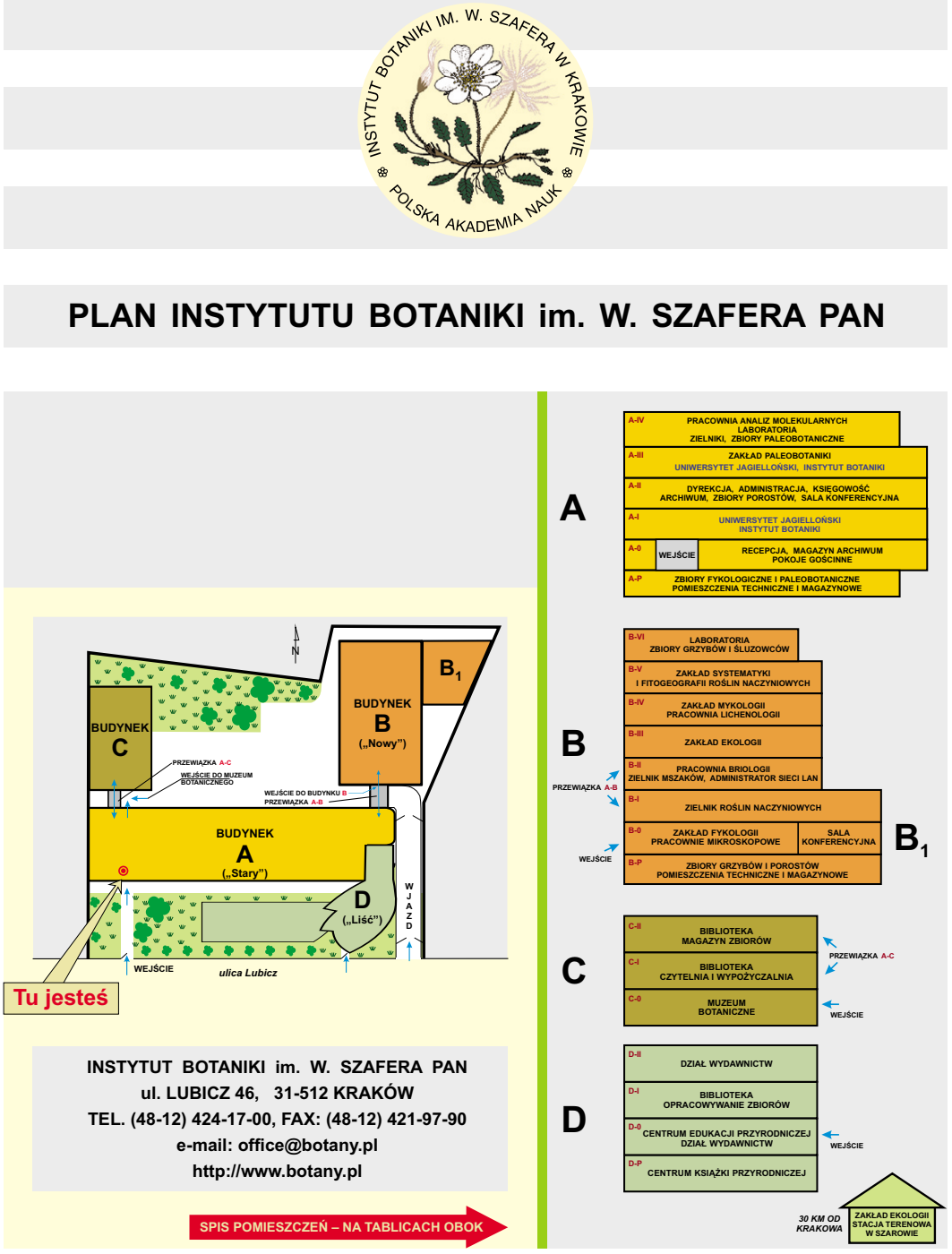

Ryc. 13. Schemat sytuacyjny Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN (rok 2012).

NAJWAŻNIEJSZE OSIĄGNIĘCIA

Miarą aktywności naukowej pracowników Instytutu Botaniki są przede wszystkim publikacje. W ciągu całej, 60-letniej historii Instytutu powstało 4419 prac oryginalnych, 2022 publikacje popularnonaukowe i 1099 recenzji wydawniczych. Szczególnie w ciągu ostatnich 20 lat obserwuje się rozwój innej formy upowszechniania wyników badań, jakim jest uczestnictwo w kongresach, sympozjach, konferencjach i warsztatach. Ich pokłosiem jest 979 opublikowanych streszczeń konferencyjnych. Pracownicy są także autorami prac niezwiązanych z głównym nurtem tematyki badawczej prowadzonej przez Instytut Botaniki PAN, jak np. z zoologii, etnografii, filozofii, geografii, pogranicza religii i etyki, socjologii, itp., jak też autorami wierszy, esejów i inne utworów. Świadczą one o szerokich zainteresowaniach pracowników Instytutu (por. *Bibliography of the W. Szafer Institute of Botany Polish Academy of Sciences 1953–2012*). Nie sposób jednak przypisać każdemu z Zakładów czy Pracowni dokładnej liczby publikacji w każdej z wyróżnionych kategorii, ponieważ wiele z nich powstało we współpracy między pracownikami różnych jednostek.

Publikacje, które ukazały się drukiem w ciągu pierwszych dwóch dekad działalności Instytutu były pokłosiem realizowanej problematyki związanej z badaniami regionalnej flory i mykobioty. Niestety, większość tych wartościowych opracowań była publikowana w języku ojczystym, co było przeszkodą dla ich szerokiego odbioru na arenie międzynarodowej.

Nie do przecenienia jest jednak wartość takich dzieł, jak: *Flora polska*, *Atlas flory polskiej i ziem ościennych*, *Flora polska. Rośliny zarodnikowe Polski i ziem ościennych*, *Flora słodkowodna Polski czy Mała flora grzybów*, które skompletowały naszą wiedzę na temat polskich zasobów roślin naczyniowych, mszaków, grzybów, śluzowców i porostów. W późniejszym okresie powstała monografia i jednocześnie podręcznik akademicki pt. *Szata roślinna Polski*, do której do dziś zaglądają studenci biologii. Z Instytutem Botaniki PAN związane są też takie syntezy ogólnopolskie, jak większość wykazów roślin naczyniowych i kryptogamów będących kompletnymi, uporządkowanymi spisami flory polskiej oraz wydawnictwa dotyczące gatunków rzadkich, zagrożonych i chronionych, jak *Polska czerwona księga roślin*, *Czerwona księga Karpat polskich – Rośliny naczyniowe* i inne. U podstawy wielu ekologicznych badań szczegółowych, podejmowanych przez naukowców z całej Polski, leżą syntetyczne informacje zamieszczone monografii *Ekologiczne liczby wskaźnikowe roślin naczyniowych Polski*. Warto również wspomnieć liczne, wartościowe opracowania paleobotaniczne, które pokazują, jaka była historia i zmiany zasięgów roślin, dzięki czemu możemy tłumaczyć ich współczesne występowanie na obszarze Polski. Należą do nich przede wszystkim dwa opracowania: *Late Glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps* i *Lake Gościąż*, *central Poland – a monographic study*.

W obecnym czasie, kiedy wyniki badań naukowych są dobrem ogólnoludzkim, a publikacji ukazuje się bardzo wiele, najcenniejszymi „perłami" są te, które dostrzegane są w literaturze światowej. We współczesnej historii Instytutu Botaniki do najważniejszych jego osiągnięć niewątpliwie należy opublikowanie w 2000 roku *The liverworth flora of Antarctica* (H. Bednarek-Ochyra, J. Váňa, R. Ochyra, R. I. Lewis Smith) oraz w 2008

roku *The illustrated moss flora of Antarctica* (R. Ochyra, R. I. Lewis Smith i H. Bednarek-Ochyra). Te dwa dzieła są pierwszymi opisowymi florami mszaków siódmego kontynentu, a zarazem pierwszymi kontynentalnymi florami tych roślin na południowej półkuli. Są to pierwsze flory opisowe całego kontynentu opracowane przez polskich badaczy. Publikacje te doczekały się licznych, bardzo pochlebnych recenzji we wszystkich najważniejszych czasopismach briologicznych i botanicznych, w których podkreślona jest ich wyjątkowa wartość, by zacytować tylko opinie recenzentów monumentalnej *The illustrated moss flora of Antarctica*, opublikowane m.in. w czasopiśmach *Taxon* (t. 58: 323, 2009, D. H. Norris) "The quality and quantity of the Ochyras duo never ceases to amaze me. ... the Ochyras provide a prototype for exceptional floras" i *The Bryologistst* (t. 112: 621, 2009, J. R. Shevock): "Another moss flora covering Antarctic mosses is unlikely to ever be produced and I think it would be nearly impossible to improve on this current version".

Dokonania zamykające się w ciągu 60 lat istnienia Instytutu Botaniki PAN oczywiście nie wyczerpały ciekawości poszerzania i pogłębiania wiedzy. Kolejne zadania stoją więc przed młodszymi pracownikami, choć jak powiedział Ajschylos *„nikt nie jest tak stary*, *aby nie mógł się jeszcze czegoś nowego nauczyć"*. Niestety, w dzisiejszych czasach panowania bibliometrycznych wskaźników, chęć stawiania i weryfikowania hipotez nie jest już li tylko czystą radością poznawania. Jakże aktualna jest dziś myśl Konfucjusza, który powiedział: *„Dawniej ludzie uczyli się dla samych siebie*, *dziś to robią na pokaz"*.

Barbara Godzik